

Staat van instandhouding van de vogelsoorten op de wildlijst

Sovon Vogelonderzoek
Nederland

Sovon-rapport 2022/22

Staat van instandhouding van de vogelsoorten op de wildlijst

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Dit rapport is samengesteld in opdracht van het
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2022

Dit rapport is samengesteld in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Wijze van citeren: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2022. Staat van instandhouding van de vogelsoorten op de wildlijst. Sovon-rapport 2022/22. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Foto's omslag: Harvey van Diek

Opmaak: John van Betteray, Sovon Vogelonderzoek Nederland

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
e-mail: info@sovon.nl
website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon.

Inhoud

Samenvatting	2
1. Inleiding	3
2. Werkwijze	4
2.1 Bepaling staat van instandhouding	4
2.2 Broninformatie	5
3. Fazant <i>Phasianus colchicus</i>	7
4. Houtduif <i>Columba palumbus</i>	11
4.1. Houtduif als broedvogel	11
4.2. Houtduif als niet-broedvogel	13
5. Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i>	16
5.1. Wilde Eend als broedvogel	16
5.2. Wilde Eend als niet-broedvogel	18
6. Literatuur	21
Bijlage 1. Aanpak veldonderzoek laatste Atlasproject	22

Samenvatting

Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft Sovon Vogelonderzoek Nederland verzocht om de staat van instandhouding te bepalen van de drie vogelsoorten die in Nederland zijn geplaatst op de wildlijst. Onder staat van instandhouding wordt de 'duurzaamheid' van de populatie van een bepaalde soort verstaan.

Het voorliggende rapport beschrijft de staat van instandhouding van Fazant, Houtduif en Wilde Eend. Omdat het bij de Houtduif en de Wilde Eend om verschillende populaties gaat – de broedpopulatie en de doortrekkende en overwinterende populatie – worden van deze twee soorten beide populaties beoordeeld.

De beoordeling geschiedt conform een systematiek die door de Europese Commissie is ontwikkeld in het kader van de Habitatrichtlijn. De staat van instandhouding wordt bepaald voor de aspecten Verspreiding, Populatie, Leefgebied (omvang en kwaliteit) en Toekomstperspectief. De beoordeling geschiedt in vier categorieën: gunstig, matig ongunstig, zeer ongunstig en onbekend, waarbij het meest 'sombere' oordeel per aspect tevens het eindoordeel bepaalt.

De onderliggende informatie is afkomstig uit het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het NEM is een samenwerkingsverband van overheden ten behoeve van de inwinning van natuurgegevens voor

het beleid, waarbij de organisatie van vogelmeetnetten wordt uitgevoerd door Sovon. Behalve het NEM is ook gebruik gemaakt van informatie uit atlasprojecten (periodiek landsdekkend verspreidingsonderzoek).

De staat van instandhouding van de Fazant is beoordeeld als **matig ongunstig** vanwege een populatieafname van gemiddeld minder dan 1% per jaar sinds de periode 2000-2004. Dit is een relatief stabiele periode, kort nadat het uitzetten (bijzetten) van gekweekte vogels formeel werd beëindigd.

De staat van instandhouding van de Houtduif als broedvogel is beoordeeld als **matig ongunstig** vanwege een afnemende populatietrend. Voor de overwinterende populatie is die beoordeeld als **zeer ongunstig** vanwege een sterk afnemende populatietrend, een afnemende kwaliteit van het leefgebied en een matig ongunstig toekomstperspectief.

De staat van instandhouding van de Wilde Eend als broedvogel is beoordeeld als **matig ongunstig** vanwege een matige afname van de broedpopulatie, afname in de kwaliteit van het leefgebied en een matig ongunstig toekomstperspectief. Voor de doortrekkende en overwinterende populatie is de staat van instandhouding beoordeeld als **zeer ongunstig** vanwege een sterk afnemende populatietrend en een zeer ongunstig toekomstperspectief.

1. Inleiding

In deze notitie wordt op verzoek van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) ingegaan op de 'staat van instandhouding' van de drie vogelsoorten (Fazant, Houtduif, Wilde Eend) die worden gerekend tot de wildsoorten (Wet natuurbescherming, artikel 3.20, 2^e lid).

Het begrip 'staat van instandhouding' is zo ongeveer synoniem voor de mate van 'duurzaamheid' van een populatie van een beschermde soort. De Vogelrichtlijn kent het begrip niet als zodanig zodat voor nadere uitleg moet worden teruggegrepen op de definities uit de Habitatrictlijn. Daarin wordt in artikel 1 onder i de staat van instandhouding van een soort als volgt gedefinieerd: "het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het in artikel 2 bedoelde grondgebied".

De staat van instandhouding wordt als 'gunstig' beschouwd wanneer:

- uit populatiedynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare

component is van de natuurlijke habitat waarin hij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en

- het natuurlijke verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en
- er een voldoende grote habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden.

Bij de Houtduif en de Wilde Eend gaat het om verschillende populaties, namelijk de broedpopulatie en de doortrekkende/overwinterende populatie, ook wel aangeduid als 'niet broedvogels'. Omdat de staat van instandhouding per populatie kan verschillen wordt die in dit rapport voor broedpopulaties en voor doortrekkende/overwinterende populaties apart beschreven. De Fazant is een standvogel zodat het gaat om één populatie. In totaal worden van de drie vogelsoorten op de wildlijst dus vijf populaties beschreven. Bij elke soort/populatie wordt eerst het eindoordeel (totaalbeoordeling) gegeven. Daarna volgt per 'aspect' (zie hoofdstuk 2 voor nadere uitleg) een nadere toelichting.

2. Werkwijze

2.1 Bepaling staat van instandhouding

De systematiek om de staat van instandhouding van habitattypen en soorten van de Habitatrichtlijn te bepalen is uitgewerkt door de Europese Commissie (Europese Commissie 2005, 2007, 2017). Voor habitattypen en voor soorten van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn is die in 2006 nader samengevat in het Natura 2000-doelendocument (Ministerie van LNV 2006). De staat van instandhouding wordt afgeleid van vier aspecten: verspreidingsgebied, populatie, omvang en kwaliteit leefgebied en toekomstperspectief. Elk aspect wordt als gunstig, matig ongunstig, zeer ongunstig of onbekend beoordeeld, waarbij het meest negatieve oordeel het eindoordeel vormt (tabel 2.1).

De beoordelingsmatrix vormt het vertrekpunt bij de beoordeling van de staat van instandhouding van de drie vogelsoorten op de wildlijst. Deze wijkt in de praktijk beperkt af van de wijze van beoordeling

van de staat van instandhouding van de habitatrichtlijnsoorten. Vogels zijn mobieler dan de meeste habitatrichtlijnsoorten en vaak onderdeel van een flywaypopulatie of een grotere biogeografische populatie. Tegelijkertijd zijn van vogels meer op basis van monitoringprotocollen verzamelde gegevens over populatieomvang en daadwerkelijke verspreiding voorhanden dan van de meeste habitatrichtlijnsoorten. Dat is met name van belang bij de populatietrend¹ en daadwerkelijke verspreiding van soorten binnen het natuurlijke verspreidingsgebied. De bij de meeste vogelsoorten beschikbare verspreidingsinformatie biedt de mogelijkheid om de (ontwikkeling in) verspreiding nauwkeuriger te bepalen. Die verspreidingsinformatie kan ook worden gebruikt als maat voor de bepaling van de omvang en de kwaliteit van leefgebied van vogelsoorten.

De precieze wijze van beoordeling wordt per soort in de hiernavolgende hoofdstukken nader uitgelegd en onderbouwd. Daar wordt ook aangegeven hoe

Tabel 2.1 Beoordelingsmatrix staat van instandhouding van soorten van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn (Ministerie van LNV 2006).

Aspect	Staat van instandhouding (Svl)			
	Gunstig	Matig ongunstig	Zeer ongunstig	Onbekend
Verspreiding	areaal stabiel of toenemend EN niet kleiner dan de gunstige referentie	tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	areaalverlies van meer dan 1% per jaar OF areaal meer dan 10% minder dan 'gunstige referentie'	geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Populatie	populatie groter dan of gelijk aan de gunstige referentie EN voortplanting, sterfte en leeftijds-opbouw niet slechter dan normaal	tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	populatieafname van meer dan 1% per jaar EN lager dan de gunstige referentie OF populatie meer dan 25% lager dan de gunstige referentie OF voortplanting, sterfte en leeftijdsopbouw veel slechter dan normaal	geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Leefgebied	leefgebied is onvoldoende groot (en stabiel of toenemend) EN de kwaliteit is geschikt voor het op lange termijn voortbestaan van de soort	tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	leefgebied is duidelijk onvoldoende groot voor het op lange termijn voortbestaan van de soort OF de kwaliteit is duidelijk ongeschikt voor het op lange termijn voortbestaan van de soort	geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Toekomstperspectief	de belangrijkste bedreigingen zijn niet wezenlijk: de soort zal op lange termijn levensvatbaar zijn	tussen 'gunstig' en 'zeer ongunstig'	sterke negatieve invloed van bedreigingen op de soort: zeer slechte vooruitzichten; levensvatbaarheid op lange termijn in gevaar.	geen of onvoldoende betrouwbare informatie
Totaalbeoordeling Svl	alles 'groen' OF drie 'groen' en één 'onbekend'	één of meer 'oranje' maar geen 'rood'	één of meer 'rood'	twee of meer 'onbekend' gecombineerd met alleen 'groen'

¹ Van 99% van de vogelsoorten die via het NEM expliciet worden gevolgd zijn betrouwbare populatietrends beschikbaar (CBS 2021).

met de 'gunstige referentie' wordt omgegaan. Dit is de situatie waarin de soort in een gezonde populatie in Nederland voorkwam. Om die gezonde populatie te kwantificeren wordt een gunstige periode gedefinieerd, waarna de populatieomvang in de periode wordt bepaald. Meestal is de populatietrend leidend omdat de huidige populatieomvang daarmee ook onder of boven (afhankelijk van de trendrichting) de gunstige referentie komt te liggen.

2.2 Broninformatie

Populatiemonitoring

Bij de bepaling van de staat van instandhouding wordt gebruik gemaakt van informatie uit de vogelmeetnetten die worden georganiseerd in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het NEM is een samenwerkingsverband van overheden ten behoeve van de inwinning van natuurgegevens voor het beleid. Partners in het NEM zijn de ministeries van LNV en IenW (Rijkswaterstaat), PBL, CBS en provincies. De organisatie van vogelmeetnetten wordt uitgevoerd door Sovon in samenwerking met het CBS, de provincies en Rijkswaterstaat. De monitoring van vogels wordt grotendeels uitgevoerd door duizenden vrijwilligers op basis van monitoringprotocollen (handleidingen)². De kwaliteitsborging geschiedt door het Centraal Bureau voor de Statistiek (natuurstatistieken). Hierover wordt jaarlijks gerapporteerd (CBS 2021)³.

Voor de drie vogelsoorten op de wildlijst zijn de volgende deelmeetnetten van specifiek belang:

- Het **Broedvogel Monitoring Project (BMP)** verschaft informatie over populatieontwikkelingen van alle algemene en schaarse soorten broedvogels die het meest effectief in steekproefgebieden zijn te meten. Met het BMP worden de landelijke en provinciale ontwikkelingen en (voor de relevante soorten) ook de ontwikkelingen per Natura 2000-gebied gevolgd. Het deelmeetnet verschaft ook informatie over de ontwikkelingen per landschapstype (Vergeer *et al.* 2016, Boele *et al.* 2019). Er wordt gewerkt met tellingen in proefvlakken. Dit zijn telgebieden van 10-500 ha met vaste grenzen. Er zijn vijf varianten, elk met een eigen lijst van te onderzoeken soorten, waaronder BMP-A (alle soorten) waarmee de ontwikkelingen van de drie vogelsoorten op de wildlijst worden gevolgd. De grootte van de telgebieden, het aantal te brengen veldbezoeken en de timing van deze bezoeken is afhankelijk van het landschapstype en de gekozen variant. Van elk telgebied worden onder meer habitattypen, fysisch-geografische regio

en terreinbeheerder geregistreerd.

- **Meetnet Wintervogels**, ook wel aangeduid als het PTT-project (Punt Transect Tellingen) richt zich op niet watergebonden wintervogels. Deze telling wordt sinds 1978 in de tweede helft van december uitgevoerd. Daarmee komen landelijke en regionale aantalsontwikkelingen van meer dan 80 soorten terrestrische wintervogels beschikbaar. De meetpunten (een route heeft 20 vaste punten waar 5 minuten wordt geteld) zijn goed over de verschillende habitats verdeeld. Er worden ruim 650 routes geteld, waarmee er 13.000 meetpunten beschikbaar zijn. Dit deelmeetnet levert informatie over de populatieontwikkelingen van de Fazant en de overwinterende populatie van de Houtduif.
- Het **Meetnet Watervogels** richt zich op het voorkomen van watervogels als doortrekker en/of als overwinteraar. De resultaten van het Meetnet Watervogels omvatten zowel landelijke trendinformatie als gebiedentrends en provinciale trends per soort. De sterkste sturing vindt plaats op NEM-meetdoelen gerelateerd aan de Vogelrichtlijn, Natura 2000-beleid, TMAP (trilateraal Waddenzeeverdrag) en Aviaire Influenza. In 2017 zijn daar OSPAR en het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) bijgekomen. Daarnaast zijn er meetdoelen die gerelateerd zijn aan de ontwikkeling van vogelsoorten in het kader van schadebestrijding (ganzen en zwanen), invasieve exoten, aan internationale afspraken en verdragen. Voor een volledig overzicht van de NEM-meetdoelen en contractsoorten voor het Meetnet Watervogels wordt verwezen naar CBS (2021). De monitoring vindt plaats volgens een vaste systematiek en een jaarlijks vergelijkbare telinspanning. Ze worden voor een groot deel uitgevoerd door vrijwilligers in alle voor watervogels belangrijke rijkswatersystemen en Natura 2000-gebieden, en daarnaast grote delen van het agrarisch gebied. Tellingen in een aantal complexe gebieden, zoals de Zoute Delta, het IJsselmeer en de kustzone van de Noordzee, worden vooral uitgevoerd door professionele medewerkers van provinciale diensten, kennisinstellingen of terreinbeherende organisaties.

Periodiek landsdekkend verspreidingsonderzoek

Naast doorlopende populatiemonitoring vinden periodiek atlasperioden plaats om de verspreiding en ontwikkelingen daarin landsdekkend vast te leggen en populatiegroottes te bepalen. De laatste Vogelatlas is gepubliceerd in 2018 (Sovon Vogel-

² <https://www.sovon.nl/tellen/handleidingen>.

³ <http://www.netwerkecologischemonitoring.nl/wp-content/uploads/2021/04/Meetprogrammasfloraenfauna2020.pdf>.

onderzoek Nederland 2018). Deze aanpak ging uit van het opstellen van een complete lijst van vogelsoorten per atlasblok (5x5 km) en meer op het meten van talrijkheid gerichte waarnemingen in acht kilometerhokken gelegen op vaste posities in het atlasblok, het 'gouden grid'. Dit 'kilometerhokonderzoek' werd gecombineerd met punttellingen in het centrum ervan. Deze opzet komt overeen met die voor de tweede broedvogelatlas en maakt directe vergelijking daarmee dus mogelijk. Vergelijkingen met de eerste Atlas van Nederlandse broedvogels (Teixeira 1979) kunnen worden gemaakt op het niveau van

atlasblokken. Omwille van de herkenbaarheid is deze opzet ook gehanteerd voor het veldwerk in de winterperiode. De winterverspreiding is op atlasblokniveau te vergelijken met die uit de eerste jaarrondatlas (Sovon 1987), terwijl het kilometerhokonderzoek in dit jaargetijde nieuw was. Het gouden grid waarborgt een aselechte steekproef omdat met een vast grid wordt gewerkt (bijlage 1). Zo wordt uitgesloten dat vooral de beste vogelgebieden worden bezocht (Schekkerman *et al.* 2012, Sovon Vogelonderzoek 2018) en er dus niet een te florissant verspreidingsbeeld ontstaat.

3. Fazant *Phasianus colchicus*

De Fazant is standvogel (Bijlsma *et al.* 2001) zodat de staat van instandhouding voor maar één populatie beoordeeld hoeft te worden, de populatie die jaarrond in Nederland aanwezig is. Alvorens die te beschrijven gaan we in op de status van deze soort in Nederland omdat daar in het ornithologische werkveld soms onduidelijkheid over bestaat. De Fazant wordt vaak als exoot beschouwd (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2020) maar dat is in formele zin niet het geval⁴. Conform de criteria van de Rode Lijst wordt een exoot die voor 1900 al ingeburgerd was, beschouwd als een van nature in Nederland voorkomende soort. Dit geldt alleen voor de Fazant (Bijlsma *et al.* 2001, van Kleunen *et al.* 2017). Op grond van dit criterium is de Fazant een van nature in Nederland voorkomende soort, als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn.

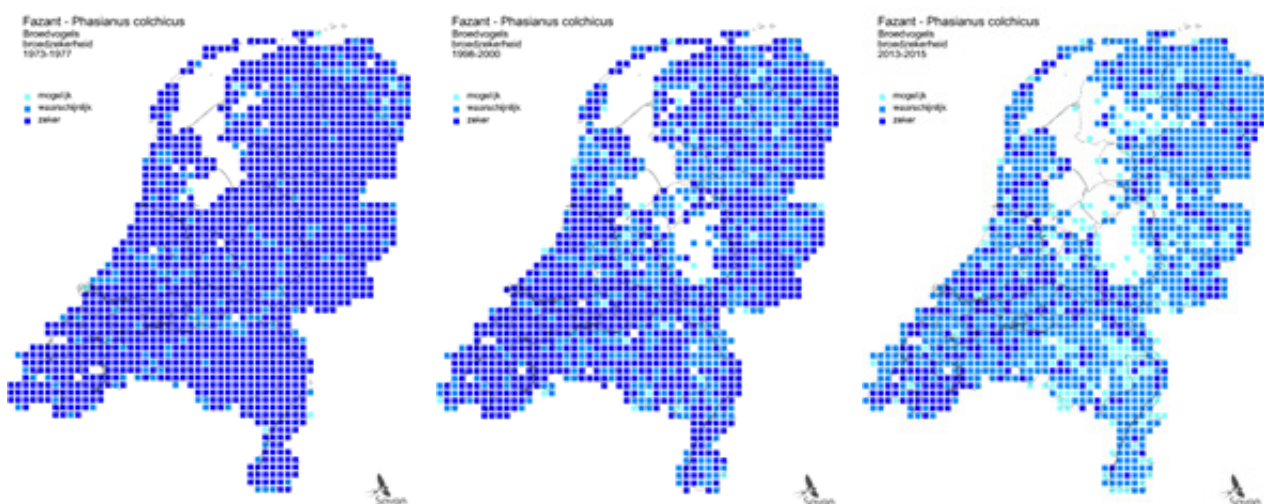
Totaalbeoordeling

De staat van instandhouding van de Fazant wordt beoordeeld als **matig ongunstig** vanwege een afnemende populatietrend en afname van de kwaliteit van het leefgebied. De beoordeling wordt hierna nader toegelicht voor de vier relevante aspecten.

Verspreiding	Populatie	Leefgebied	Toekomstperspectief	Totaal
gunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	gunstig	matig ongunstig

Verspreiding

Dit aspect richt zich op het ‘verspreidingsgebied’, de buitengrens van het Nederlandse deel van het areaal waar de Fazant voorkomt. Het verspreidingsgebied, de ‘envelop’ rond de daadwerkelijke verspreiding, is sinds de eerste atlasperiode in 1973-77 (Teixeira 1979) niet gekrompen (figuur 3.1). In de 21^e eeuw zijn wel delen van de Veluwe en later ook van Flevoland en Friesland als bezet leefgebied prijsgegeven. Dit heeft echter niet geleid tot een verlies aan areaal (op basis van de buitengrenzen van de verspreiding). De verspreiding in de eerste twee perioden is mogelijk beïnvloed door uitzettingen (zie populatie). Daarmee wordt het aspect verspreidingsgebied als **gunstig** beoordeeld.

Figuur 3.1. Uurhokken (5x5km) waar de Fazant in de atlasperioden 1973-1977 (Teixeira 1979), 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002) en 2013-2015 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018) aanwezig was in het broedseizoen. Ook de broedzekerheidsklasse is weergegeven (zeker, waarschijnlijk of mogelijk broedend). De Fazant is standvogel dus de broedverspreiding weerspiegelt ook de jaarrondverspreiding.

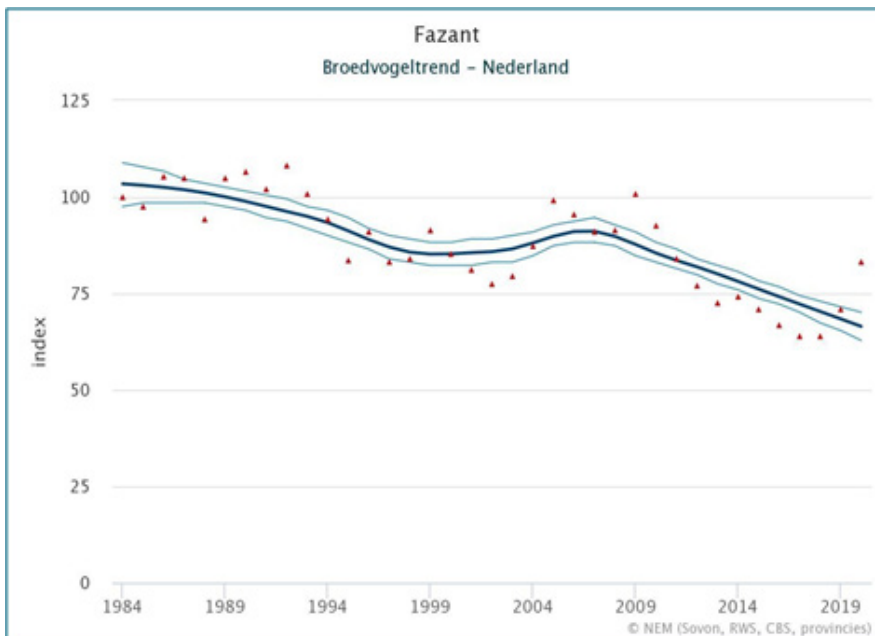
⁴ <https://minlnv.nederlandsesoorten.nl/content/fazant-phasianus-colchicus>

Populatie

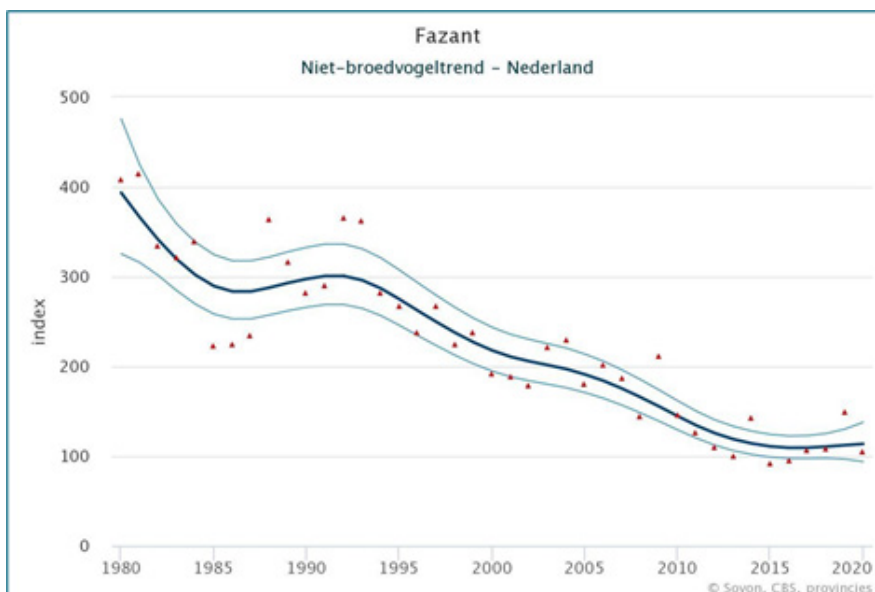
Zowel de lange termijntrend (1990-heden) als de korte termijntrend (laatste 12 jaar) van de Fazant laten een significante afname zien van <math><5\%</math> per jaar. De afname blijkt uit de broedvogelmonitoring (figuur 3.2) en uit de wintervogelmonitoring (figuur 3.3). In het verleden (zie verder) zal de wintertrend wat sterker beïnvloed zijn door uitgezette Fazanten dan de broedvogeltrend omdat de winteroverleving van uitgezette vogels laag is (ten Den 1989).

In de jaren zestig en zeventig is de soort in Nederland sterk afgenomen (ten Den 1989). De afschotcijfers zijn tussen 1966 en 1986 gehalveerd wat ook kan wijzen op een sterke afname van de populatie (Bijlsma *et al.* 2001). Lokaal was evenwel sprake van een toename, met name door inpolderingen (Flevoland, Lauwersmeer) en het ontstaan

van gunstige leefgebieden door het verdwijnen van getijdebewegingen in het benedenrivierengebied. Tegelijkertijd werd de populatie nog sterk beïnvloed door het uitzetten van gekweekte vogels. Tot 1980 werden jaarlijks ten minste 80.000 – 90.000 vogels uitgezet, wat vermoedelijk een onderschatting is (Bijlsma *et al.* 2001). Van 1986-91 werd een overgangperiode richting het beëindigen van de uitzettingen ingesteld waarin *ca.* 50.000 vogels per jaar werden uitgezet, volgens Bijlsma *et al.* 2001 eveneens een onderschatting), waarna vanaf het seizoen 1992/93 geen ontheffingen meer zijn verleend voor het uitzetten van Fazanten. Er zijn aanwijzingen dat het uitzetten lokaal gecontinueerd is (Hübben 2000) maar de mate waarin dat gebeurde kan voor het recente verleden en de actuele situatie, voor zover aan de orde, niet worden gekwantificeerd.

Figuur 3.2. Broedvogeltrend van de populatie van de Fazant vanaf 1984: weergegeven is de jaarlijkse index van de Fazant op basis van het Meetnet Broedvogels (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en de 95% betrouwbaarheidsinterval. Bron: NEM (Sovon, CBS, Provincies, Rijkswaterstaat). N.B: de broedvogeltrend heeft een latere startdatum dan de wintertrend.

Figuur 3.3. Wintertrend van de populatie van de Fazant vanaf 1980: weergegeven is de jaarlijkse index van de Fazant op basis van het Meetnet Wintervogels/PTT in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en de 95% betrouwbaarheidsinterval. Bron: NEM (Sovon, CBS, Provincies, Rijkswaterstaat). N.B: de wintertrend heeft een eerdere startdatum dan de broedvogeltrend.

Rekening houdend met enig na-ijleffect kan worden gewerkt met de premisse dat de populatie tot ver in de jaren negentig beïnvloed is door uitzettingen, waarmee een groot deel van de populatie tot in de jaren negentig niet van wilde herkomst was. Mogelijk is die invloed in zuidelijke grensgebieden groter geweest omdat het uitzetten van in gevangenschap gekweekte Fazanten in Vlaanderen pas in 2003 aan banden werd gelegd, met dien verstande dat eieren uit door maaiwerkzaamheden bedreigde fazanten-nesten tot 2016 mochten worden uitgebroed, gekweekt en vóór 31 juli terug in de natuur gebracht (Stevens *et al.* 2022).

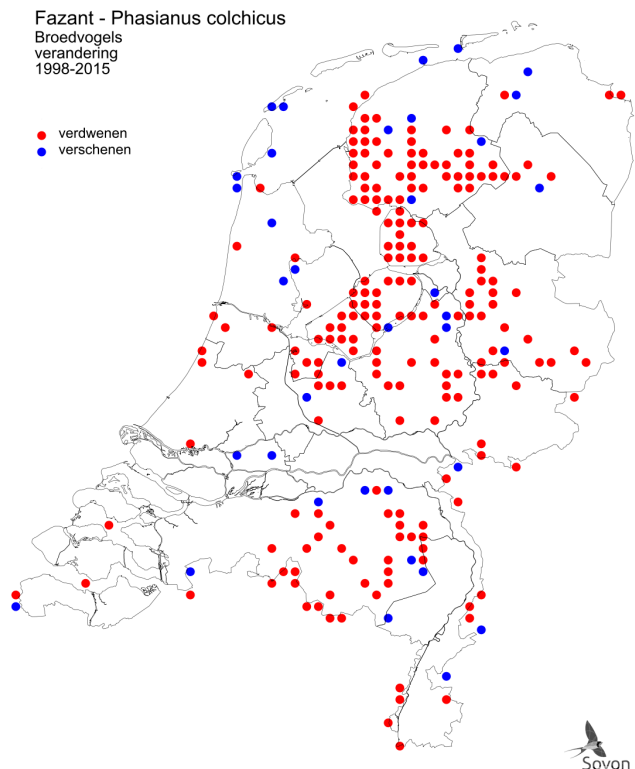
Om de juiste populatie-ontwikkelingen in het licht van de staat van instandhouding (gebaseerd op de populatie van wilde herkomst) vast te stellen en te beoordelen moet het startjaar van de populatietrend worden bepaald. Om beïnvloeding van de populatietrend door vogels van niet-wilde herkomst zoveel mogelijk uit te sluiten wordt voor de aspect populatie uitgegaan van een stabiele gunstige periode rond 2000-2004. Afgezet tegen het gemiddelde over die periode neemt de populatie met gemiddeld minder dan 1% per jaar af. In die periode waren ongeveer 27.000 broedparen aanwezig⁵. Afgezet tegen de huidige populatieomvang van ca. 23.000 paren (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018) betekent dit een populatie-afname van ca. 15% ten opzichte van 2000-2004.

Voor het aspect populatie wordt de staat van instandhouding als **matig ongunstig** beoordeeld vanwege een populatieafname van gemiddeld minder dan 1% per jaar sinds de periode 2000-2004. De afname van 15% ten opzichte van de gunstige referentieperiode (zie tabel 2.1) rechtvaardigt voor het aspect populatie ook een matig ongunstige beoordeling. Indien een eerdere startperiode zou worden genomen dan zou de gemiddelde afname meer dan 1% bedragen, wat zou neerkomen op een zeer ongunstige staat van instandhouding. Zoals hiervoor betoogd zou dat niet juist zijn omdat dan uitgezette vogels bij de beoordeling worden meegewogen.

Leefgebied

Het potentiële leefgebied van de Fazant is inmiddels ruimer dat bezet leefgebied. De meeste leefgebieden waar de Fazant in de laatste atlasperiode in 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002) is verdwenen ten opzichte van de laatste atlasperiode in 2013-2015 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018) is nog steeds potentieel leefgebied, namelijk

agrarisch gebied. De omvang van het leefgebied is daarmee niet kleiner geworden.

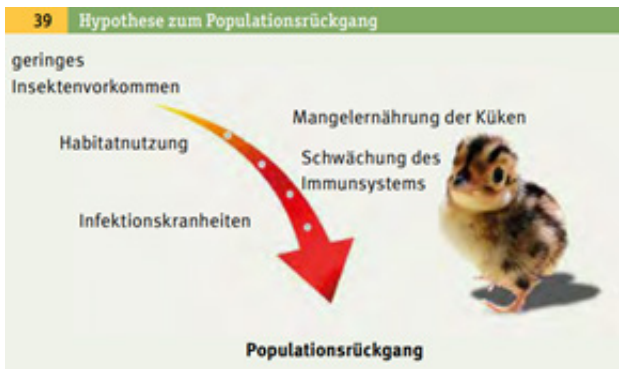

Figuur 3.4. Per atlasblok (5x5km) is aangegeven of de Fazant is verschenen (blauw) of verdwenen (rood) tussen 1998-2000 en 2013-2015. Bron: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018.

De afname is vooral te wijten aan een vermindering van de kwaliteit van het leefgebied, waaronder de schaalvergroting en intensivering van de landbouw, de (mede) daarmee verbonden afnemende voedselbeschikbaarheid, hogere sterfte door toegenomen predatiedruk door minder dekking (Liebing 2017, Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Ook hogere verkeersdruk kan een rol spelen⁶. In de aan Nederland grenzende Duitse deelstaat Niedersachsen blijkt een gebrek aan eiwitrijk dierlijk voedsel (ongewervelden) veel jonge Fazanten in de eerste levensweken op achterstand te zetten, waardoor de sterftekansen door ziekte toenemen (Liebing 2017, zie ook figuur 3.5). Het is aannemelijk dat een ongunstige voedselbeschikbaarheid ook in Nederland speelt. Er is echter onvoldoende basis om de kwaliteit van het leefgebied als zeer ongunstig te beoordelen. Het aspect leefgebied wordt op grond van de kwaliteitsvermindering van leefgebied als **matig ongunstig** beoordeeld.

⁵ Op basis de schatting voor de periode 2013-15 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018) en de geïndexeerde populatietrend (figuur 3.2). Een eerdere schatting van 50.000-60.000 broedparen voor de periode 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002) was op grond van recente inzichten te hoog geraamd.

⁶ <https://www.jagersvereniging.nl/jagen/diersoorten/fazant/#voorkomen>

Figuur 3.5. Vermoedelijke oorzaken van populatieafname van de Fazant in Niedersachsen (hypothese). Door schaalvergroting en intensivering van de landbouw zijn er minder insecten met hoge voedingswaarde beschikbaar, waardoor de weerbaarheid afneemt (het immuunsysteem verzwakt) en de kuikens gevoeliger worden voor infectieziekten. Overgenomen uit: Liebing J. 2017. Fasan. Pp. 46-49 in: Niedersächsisches Ministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz Wild und Jagd. Landesjagdbericht 2015/16. Hannover.

Toekomstperspectief

De korte termijntrend (afgelopen 12 jaar) duidt op een afname van gemiddeld bijna 1% per jaar. Indien deze korte termijntrend doorzet (dus in de komende 12 jaar) dan zou sprake zijn van een matig ongunstig toekomstperspectief. Tegelijkertijd zijn er ontwikkelingen die nopen tot enig optimisme. Indien het agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt voor-

gezet dan zijn in de agrarische leefgebieden 'droge en natte dooradering' relatief snel kwaliteitsverbeteringen op enige schaal te verwachten. In poldergebieden profiteren Fazanten van aanleg van nieuwe natte natuur en recreatieve beplanting. Op grond van deze maatregelen wordt het toekomstperspectief op basis van expert judgement als **gunstig** beoordeeld.

4. Houtduif *Columba palumbus*

De staat van instandhouding van de Houtduif wordt voor twee populaties beoordeeld. Voor de broedpopulatie (zie paragraaf 4.1) en voor de populatie die in het najaar en winter in Nederland verblijft (zie paragraaf 4.2). Onze broedpopulatie wordt dan aangevuld met broedvogels uit herkomstgebieden ten noordoosten van Nederland (Sovon vogelonderzoek Nederland 2018).

4.1. Houtduif als broedvogel

Totaalbeoordeling

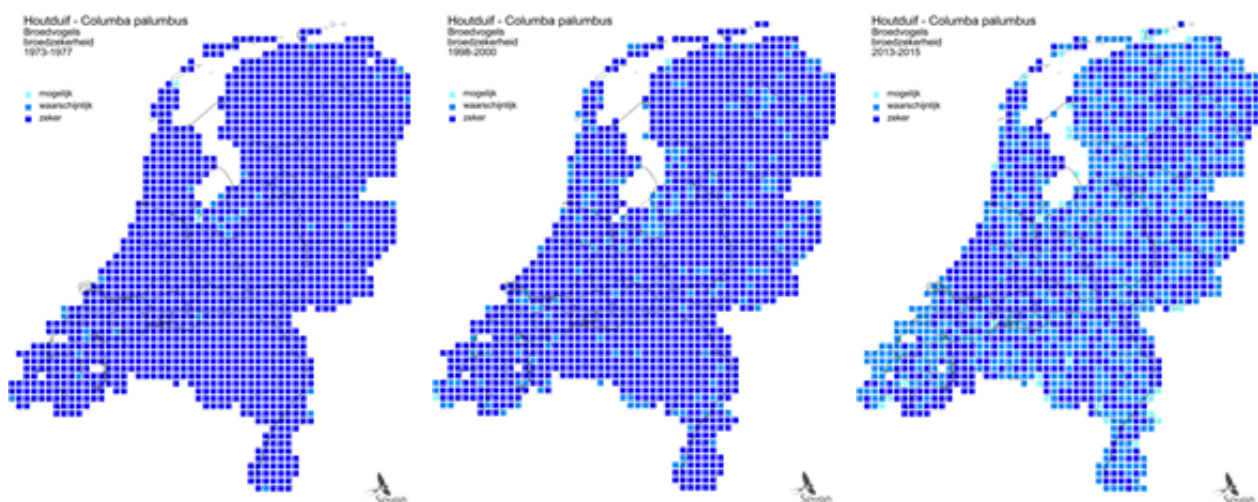
De staat van instandhouding van de Houtduif als broedvogel is **matig ongunstig** vanwege een afnemende populatietrend. De beoordeling wordt hierna nader toegelicht voor de vier relevante aspecten.

Verspreiding	Populatie	Leefgebied	Toekomstperspectief	Totaal
gunstig	matig ongunstig	gunstig	gunstig	matig ongunstig

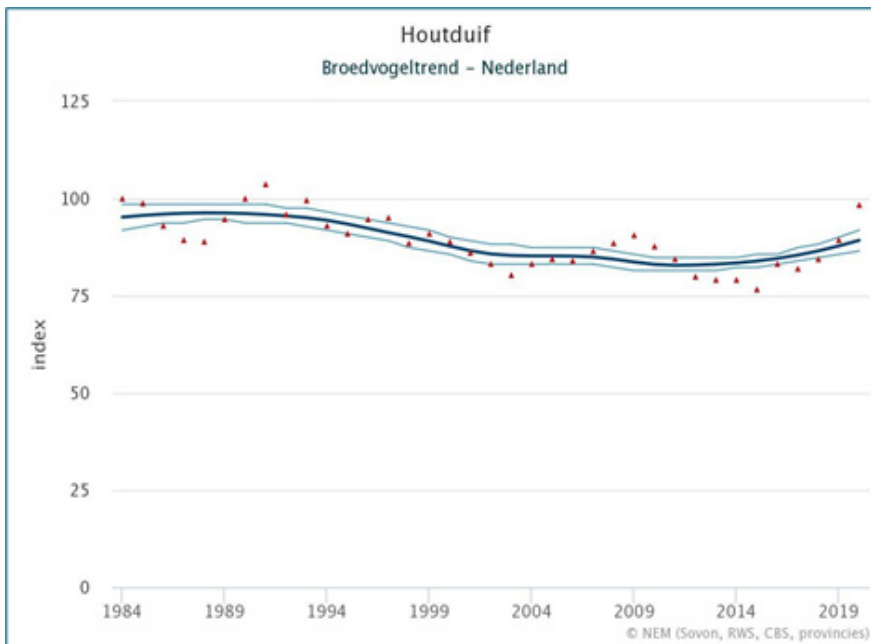
Verspreidingsgebied

Dit aspect richt zich op het ‘verspreidingsgebied’, de buitengrens van het Nederlandse deel van het areaal waar de Houtduif als broedvogel voorkomt. Het huidige verspreidingsgebied kan worden afgezet tegen de atlasperioden in 1973-77 (Teixeira 1979) en 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002). Buiten de atlasperioden vindt wel monitoring plaats, maar in steekproefgebieden; die leveren dus geen vlakdekkend beeld op van de verspreiding. Er zijn vrijwel geen eerdere gegevens dan uit de periode 1973-77 over het verspreidingsgebied beschikbaar. Het verspreidingsgebied kan daarvoor evenwel niet groter geweest zijn omdat Houtduiven in 1973-77 overal in Nederland voorkwamen als broedvogel (figuur 4.1).

Vanwege de stabiele omvang van het verspreidingsgebied wordt het aspect als **gunstig** beoordeeld.

Figuur 4.1. Uurhokken (5x5km) waar de Houtduif broedde in de atlasperioden 1973-1977 (Teixeira 1979), 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002) en 2013-15 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Ook de broedzekerheidsklasse is weergegeven (zeker, waarschijnlijk of mogelijk broedend).

Figuur 4.2. Broedvogeltrend van de Houtduif vanaf 1984: weergegeven is de jaarlijkse index van de Houtduif op basis van het Meetnet Broedvogels (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en 95% betrouwbaarheidsinterval. Bron: NEM (Sovon, CBS, Provincies, Rijkswaterstaat).

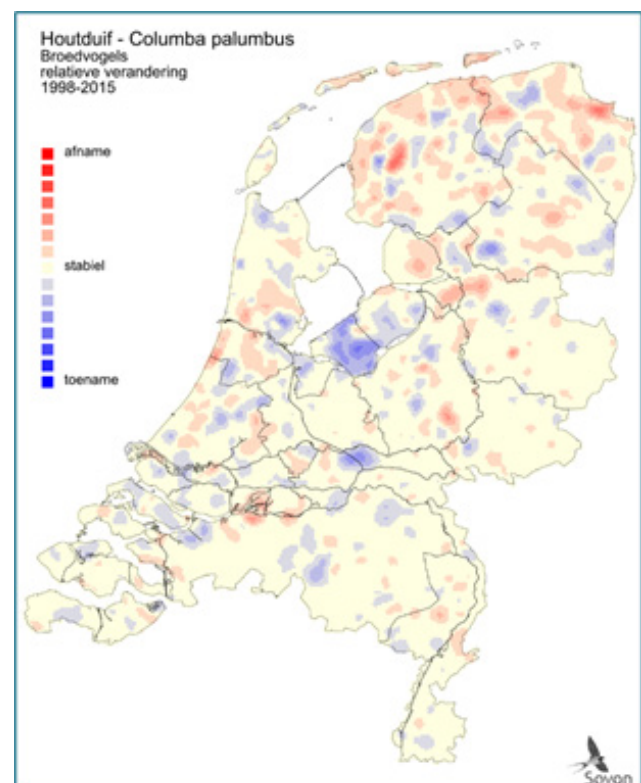
Populatie

De populatietrend in de periode 1984-heden is significant afnemend met gemiddeld 0,90% per jaar. De afname vond echter plaats tot rond het jaar 2000, waarna de populatie zich stabiliseerde (figuur 4.2). De trend over de korte termijn (2009-2020) is licht positief maar onvoldoende om eerdere afnames goed te maken. De lange termijntrend is leidend omdat die een stabiel(er) (betrouwbaarder) beeld geeft dan de korte termijntrend en een beter beeld geeft van de populatieontwikkeling omdat de eerdere afname nog niet is goedgeemaakt. Daarnaast start de lange termijntrend kort na de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1981, en daarmee een belangrijk ijpunt. Een afname van de populatie na inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn strookt niet met de bedoeling van de richtlijn. De huidige populatieomvang (2015-2020) van 411.000 broedparen ligt 2-3% lager dan rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in Nederland in 1981. Toen waren 422.000 broedparen aanwezig. De afname is overigens al langer gaande. In de jaren vijftig waren naar schatting ten minste 500.000 broedparen in Nederland aanwezig (Bijlsma *et al.* 2001). Ten opzichte van die periode komt de huidige populatieomvang 16% lager uit.

Voor het aspect populatie wordt de staat van instandhouding als **matig ongunstig** beoordeeld vanwege een populatieafname van minder dan 1% per jaar op de lange termijn (1984-2021). Bij een populatieafname van meer dan 1% per jaar zou het aspect als zeer ongunstig beoordeeld worden. De afname van 16% ten opzichte van de gunstige referentie (zie tabel 2.1), in dit geval een stabiele periode van de jaren vijftig tot halverwege de jaren zeventig (Bijlsma *et al.* 2001), rechtvaardigt voor populatie ook het oordeel 'matig ongunstig'.

Leefgebied

Het potentiële leefgebied (hier: broedgebied) van de Houtduif komt overeen met bezet leefgebied. De Houtduif komt immers algemeen en wijdverbreid

Figuur 4.3. Broedgebieden waar Houtduiven zijn toegenomen (blauw) of afgenomen (rood), zie legenda. Het gaat hier om de verandering in relatieve dichtheid (veranderingen in presentie bij punttellingen in de laatste ten opzichte van de voorlaatste atlasperiode). In het overige gebied (geel) zijn er geen duidelijke ontwikkelingen (bron: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018).

voor. Het is niet aannemelijk dat er op enige schaal geschikt leefgebied aanwezig is waar Houtduiven geheel ontbreken als broedvogel. Een gedetailleerde vergelijking is pas mogelijk tussen de laatste twee atlasperioden, waarin de verspreiding als broedvogel voldoende gedetailleerd in kaart is gebracht (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002, 2018). De verschilkaart tussen beide perioden (figuur 4.3) laat weliswaar zien dat er gebieden zijn met een afname, met name in Noord-Nederland, maar dat er ook gebieden zijn met een veel hogere dichtheid (met name in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland en polders in West-Nederland). Aangenomen mag worden dat hier ontwikkelingen in kwaliteit aan ten grondslag liggen (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Zo leidt uitbreiding van stedelijke bebouwing met voldoende groen tot kwaliteitsverbetering in die gevallen dat daarvoor open agrarisch gebied op die locatie aanwezig was. Per saldo zijn er geen grote verschillen in omvang en kwaliteit leefgebied. Het aspect leefgebied wordt hiermee als **gunstig** beoordeeld.

Toekomstperspectief

De Houtduif neemt op de lange termijn vooral op agrarische gronden in Noordoost-Nederland af maar weet zich met name in urbaan gebied goed te handhaven. Op de korte termijn (laatste twaalf jaar) is er sprake van een significante toename en de verwachting is dat die lijn ook op de afzienbare termijn, de *komende* twaalf jaar, kan worden doorgetrokken. Belangrijkste knelpunten in agrarisch gebied zijn de veranderende landbouwpraktijken waardoor de voedselsituatie is verslechterd: omschakeling van granen (beschikbaar in de broedtijd) naar maïs (pas in najaar beschikbaar), efficiëntere oogstmethoden en sneller onderwerken van oogstrestanten. Naar verwachting zal de situatie in agrarisch gebied gelijk blijven of wellicht iets gunstiger worden door uitbreiding van de natuurinclusieve landbouw

waaronder in de vorm van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). De gevolgen van uitbreiding van urbaan gebied op voormalige agrarische gronden zijn niet eenvoudig in te schatten. Enerzijds verdwijnen foerageergronden door omzetting van landbouwgrond in stedelijk gebied terwijl anderzijds stedelijk gebied, mits met voldoende groen kan zorgen voor meer broedgelegenheid.

Vanuit de verwachting dat de gunstige korte termijn-trend ook op de afzienbare toekomstige termijn wordt doorgetrokken, wordt het aspect toekomstperspectief als **gunstig** beoordeeld.

4.2. Houtduif als niet-broedvogel

Totaalbeoordeling

De staat van instandhouding van de Houtduif als niet-broedvogel is **zeer ongunstig** vanwege een sterk afnemende populatietrend, een afnemende kwaliteit van het leefgebied en een matig ongunstig toekomstperspectief. De beoordeling wordt hierna nader toegelicht voor de vier relevante aspecten.

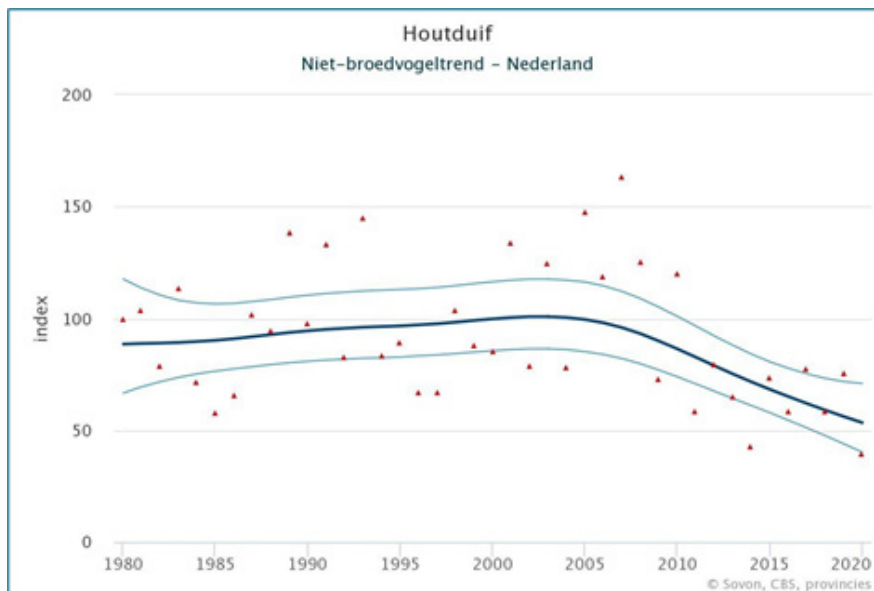
Verspreiding	populatie	Leefgebied	Toekomstperspectief	Totaal
gunstig	zeer ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	zeer ongunstig

Verspreidingsgebied

Het gaat hierbij om de buitengrens van het Nederlandse deel van het verspreidingsgebied van de Houtduif in de winterperiode. De omvang van het verspreidingsgebied (het areaal) is sinds de eerste metingen in 1978-1983 (Sovon 1987) niet veranderd, zoals figuur 4.4 laat zien. Daarom wordt dit aspect als **gunstig** beoordeeld.

Figuur 4.4. Links de aanwezigheid van de Houtduif in de winters van 1979 t/m 1983 per atlasblok van 5x5km (Sovon 1987) en rechts in de winters van 2013 t/m 2015 (Sovon Vogelonderzoek 2018).

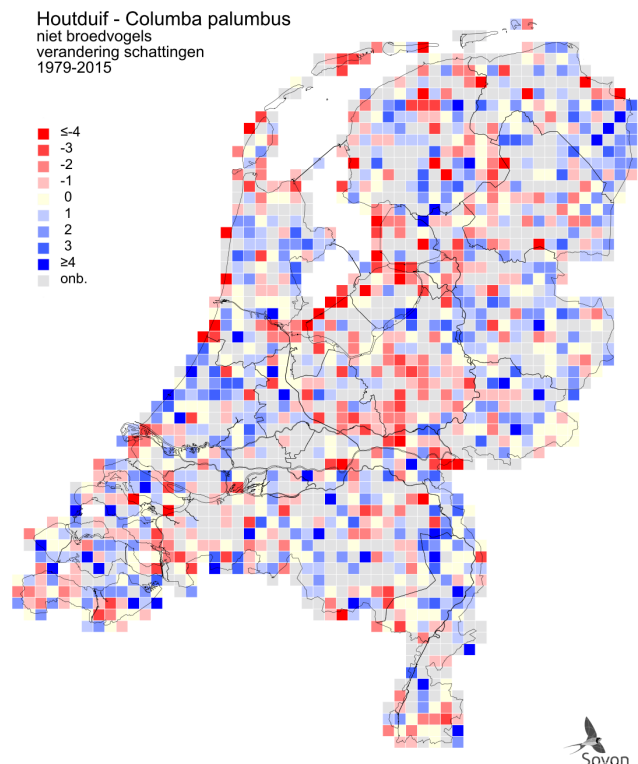
Figuur 4.5. Wintertrend van de populatie van de Houtduif vanaf 1980: weergegeven is de jaarlijkse index van de Houtduif op basis van het Meetnet Wintervogels/PTT in december (rode punten), de trendlijn (donker gekleurde lijn) en de 95% betrouwbaarheidsinterval. Bron: NEM (Sovon, CBS, Provincies, Rijkswaterstaat).

Populatie

De populatietrend in de periode 1980-heden is significant afnemend met een jaarlijkse verandering van gemiddeld 1,2%, zie figuur 4.5. De huidige populatieomvang (2015-2020) van 1.210.000 vogels ligt ca. 43% lager dan 1990. Dat jaar valt in een stabiele periode voorafgaand aan een populatieafname, waarmee er gesproken kan worden van gunstige omstandigheden. Daarmee kan de periode ook als een gunstige referentieperiode worden beschouwd. Op grond van de afnemende populatie op de lange termijn (1980-heden) van gemiddeld 1,2% en de afgenomen populatieomvang in het winterhalfjaar (thans 43% lager dan rond 1990) wordt het aspect populatie beoordeeld als **zeer ongunstig**. Een sterke afname van de populatie na inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn strookt niet met de bedoeling van de richtlijn. Gelet op het startjaar (1980) is de lange termijntrend ook in dat verband een belangrijk ijkpunt.

Leefgebied

Het potentiële leefgebied kan worden afgeleid uit het bezet leefgebied dat in *omvang* niet is afgenomen omdat de Houtduif nergens in geschikt leefgebied ontbreekt. Er zijn wel ontwikkelingen in de bezetting van leefgebied (figuur 4.6), wat wijst op regionale afnames in de *kwaliteit* van het leefgebied, waarschijnlijk vooral veroorzaakt door veranderend landbouwgebruik (zie ook toekomstperspectief). Het aspect leefgebied wordt vanwege de afname in kwaliteit als **matig ongunstig** beoordeeld.

Figuur 4.6. Verschil in aantal overwinterende Houtduiven per atlasblok in klassen (5x5km) tussen 1978-83 en 2013-15. Weergegeven is de verandering in aantalsklassen (een afname van drie aantalsklassen in een bepaald atlasblok wordt aangeduid als -3).

Toekomstperspectief

De korte termijntrend duidt op een matige afname van gemiddeld 3,7% per jaar. Deze afname wordt waarschijnlijk vooral veroorzaakt door veranderend landbouwgebruik. De omvang van de graanteelt is afgenomen en de oogstmethoden zijn dermate efficiënt dat amper valgraan overblijft. Mais- en graanstopfels worden sneller ondergewerkt. Het geleidelijk in omvang toenemende urbaan gebied oefent geen speciale aantrekkingskracht uit op *overwinterende* Houtduiven, zoals bij de broedpopulatie wel het geval is (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). De in Nederland broedende Houtduiven zijn vooral standvogel maar de populatie wordt van ok-

tober tot en met februari aangevuld met Houtduiven uit noordelijker broedgebieden. Klimaatopwarming, resulterend in mildere winters, leidt er toe dat Houtduiven in noordelijke streken een grotere neiging hebben om rond de broedgebieden te overwinteren (Keller *et al.* 2020). Mogelijk is deze ontwikkeling van invloed op het aantal overwinteraars in Nederland. De situatie zal waarschijnlijk onveranderd blijven in de nabije toekomst, hoewel maatregelen ter verbetering van leefgebied relatief eenvoudig zijn te bereiken, bijvoorbeeld door het later onderwerken van stoppelvelden. Het toekomstperspectief wordt daarom als **matig ongunstig** beoordeeld.

5. Wilde Eend *Anas platyrhynchos*

De staat van instandhouding van de Wilde Eend wordt voor twee populaties beoordeeld. Voor de broedpopulatie (zie paragraaf 4.1) en voor de populatie die in het najaar en winter in Nederland verblijft (zie paragraaf 4.2). Onze broedpopulatie wordt dan aangevuld met broedvogels uit herkomstgebieden ten noordoosten van Nederland (Sovon vogelonderzoek Nederland 2018).

5.1. Wilde Eend als broedvogel

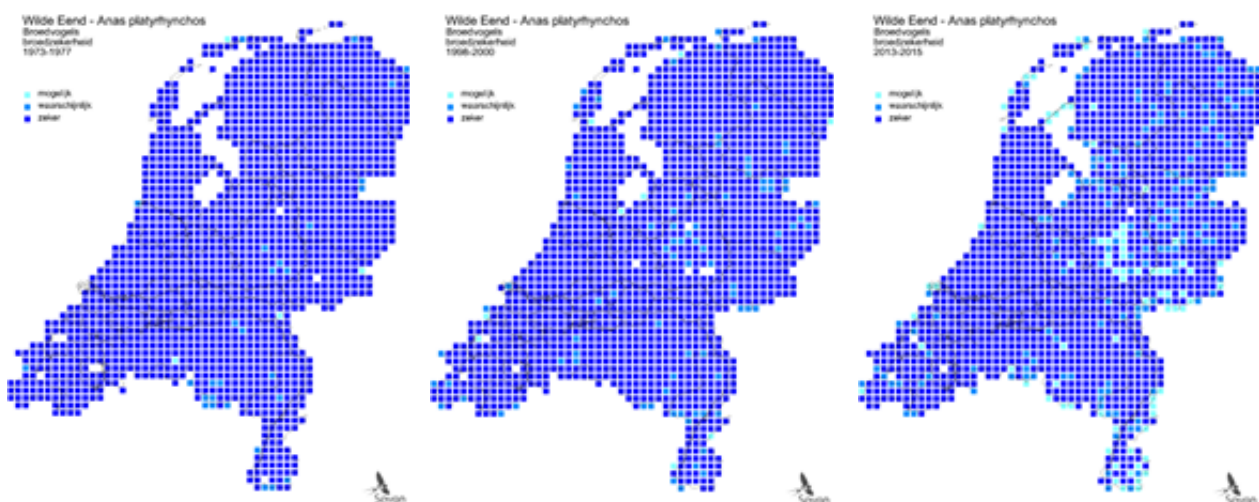
Totaalbeoordeling

De staat van instandhouding van de Wilde Eend als broedvogel is beoordeeld als matig ongunstig vanwege een matige afname van de broedpopulatie, afname in de kwaliteit van het leefgebied en een matig ongunstig toekomstperspectief. De beoordeling wordt hierna nader toegelicht voor de vier relevante aspecten.

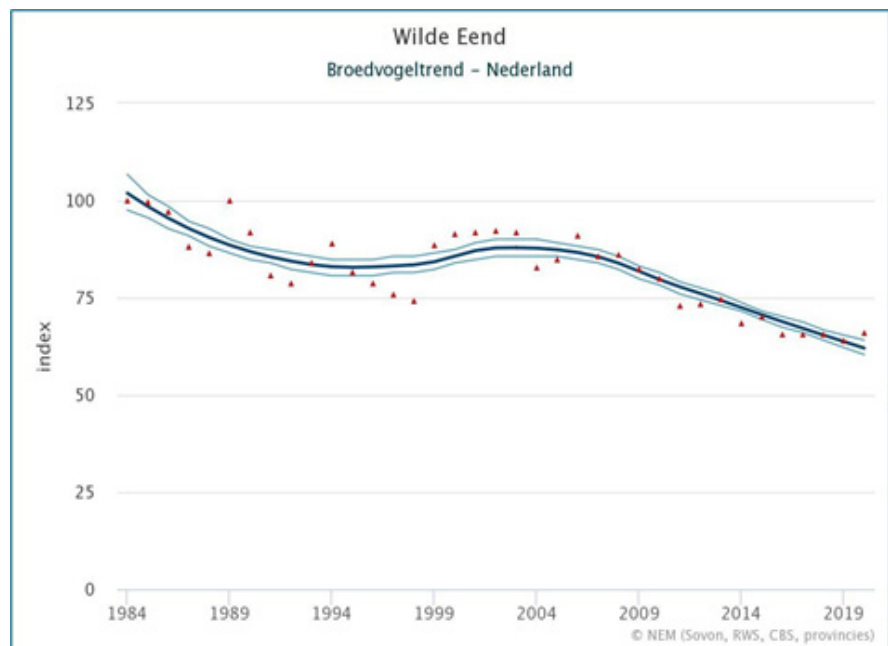
Verspreiding	populatie	Leefgebied	Toekomstperspectief	Totaal
gunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig	matig ongunstig

Verspreidingsgebied

Het gaat hierbij om de buitengrens van het Nederlandse deel van het verspreidingsgebied van de Wilde Eend als broedvogel. In de periode 1973-77 is voor het eerst vlakdekkende informatie verzameld over de verspreiding van de Wilde Eend als broedvogel. Heel Nederland maakte toen deel uit van het verspreidingsgebied, wat (vanzelfsprekend) ook betekent dat het verspreidingsgebied ten opzichte van perioden daarvoor niet kleiner is geworden. De omvang van het verspreidingsgebied is op grond van de atlasperioden in 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek 2002) en 2013-2015 (Sovon Vogelonderzoek 2018) niet veranderd. Op grond van een stabiel verspreidingsgebied wordt dit aspect als **gunstig** beoordeeld.

Figuur 5.1. De aanwezigheid per uurhok (5x5km) in de atlasperioden 1973-1977 (Teixeira 1979), 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002) en 2013-15 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Ook de broedzekerheidsklasse is weergegeven (zeker, waarschijnlijk, mogelijk broedend).

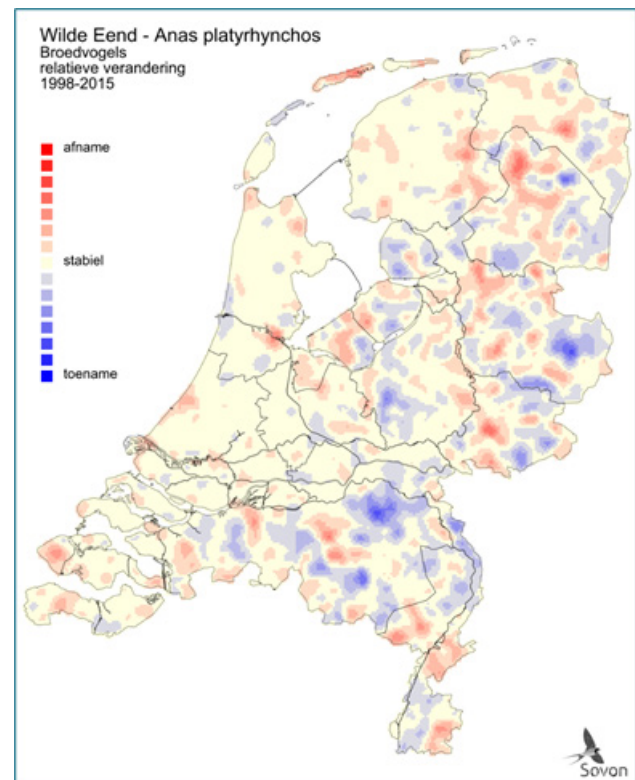
Figuur 5.2. Broedvogeltrend van de Wilde Eend vanaf 1984: weergegeven is de jaarlijkse index van de Houtduif op basis van het Meetnet Broedvogels (rode punten), de trendlijn (donkergekleurde lijn) en 95% betrouwbaarheidsinterval. Bron: NEM (Sovon, CBS, Provincies, Rijkswaterstaat).

Populatie

De populatietrend in de periode 1984-heden is significant afnemend met gemiddeld 0,9% per jaar, waarbij de afname in de laatste jaren versnelt, zie figuur 5.2. De populatieomvang is sinds 1984 (start lange termijntrend) afgenomen van ca. 320.000 naar 230.000 paren, een afname van ca. 28%. Halverwege de jaren tachtig was er echter sprake van een piekperiode, zodat de huidige populatieomvang beter kan worden vergeleken met de situatie rond 1980. Deze periode ligt namelijk juist voor de piek medio jaren tachtig en boven het duidelijk lagere niveau rond 1970 (van den Bremer *et al.* 2015), wat mogelijk (het eind van) een dalperiode weerspiegelt. Ten opzichte van het populatieniveau rond 1980 (260.000 paren) is er sprake van een afname van 12%. In Zeeland zou in de jaren vijftig en begin jaren zestig sprake zijn geweest van een tijdelijke afname als gevolg van grootschalige verkavelingen en ontwatering (Vergeer & van Zuylen 1994). Op grond van de gestage afname op de lange termijn (1984-heden) en de beperkte afname van de omvang van broedpopulatie in dezelfde periode wordt het aspect populatie beoordeeld als **matig ongunstig**. Een kwalificatie als zeer ongunstig is niet aan de orde omdat het dan om een langjarige afname van meer dan 1% zou moeten gaan, bij een populatieomvang die ten minste 25% lager zou moeten liggen dan bij de gunstige referentie rond 1980, tevens de periode (1981) waarin de Vogelrichtlijn in Nederland in werking trad.

Leefgebied

De omvang van het potentiële leefgebied (hier: broedgebied) van de Wilde Eend komt overeen met bezet leefgebied. De Wilde Eend komt immers algemeen en wijdverbreid voor. Het is niet aannemelijk dat er op enige schaal geschikt leefgebied aanwezig is

Figuur 5.3. Broedgebieden waar Wilde Eenden zijn toegenomen (blauw) of afgenomen (rood), zie legenda. Het gaat hier om de verandering in relatieve dichtheid (veranderingen in presentie in de laatste ten opzichte van de voorlaatste atlasperiode) In het overige gebied (geel) zijn er geen duidelijke ontwikkelingen (bron: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018).

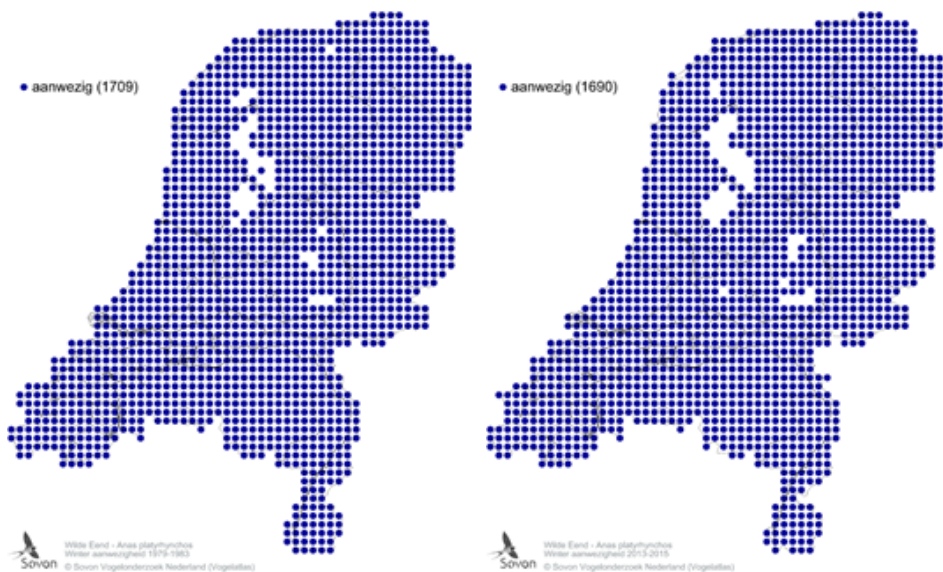
waar geen Wilde Eenden broeden. Een gedetailleerde vergelijking is pas mogelijk tussen de laatste twee atlasperiodes, waarin de verspreiding als broedvogel voldoende gedetailleerd in kaart is gebracht

(Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002, 2018). De verschilkaart (figuur 5.3) laat weliswaar zien dat er gebieden zijn met een afname, maar ook dat daar gebieden met een toename tegenover staan. De leefgebieden waar een toename plaatsvond kenmerken zich door een lage broeddichtheid. Op grond van een vergelijking tussen atlasperioden lijkt de omvang van het leefgebied niet te zijn afgenomen.

Er zijn wel ontwikkelingen in de kwaliteit van het leefgebied. Eendenkuikens voeden zich met insecten maar het insectenaanbod in agrarisch gebied neemt af, mede als gevolg van de ontwikkelingen in waterkwaliteit. De dekking in de opgroeigebieden van eendenkuikens neemt ook af, met als gevolg daarvan een hogere predatiedruk. Samengevat is de *omvang* van het leefgebied niet in negatieve zin gewijzigd maar de *kwaliteit* daarvan wel. Tegelijkertijd is het kwaliteitsverlies niet van dien aard dat sprake is van onomkeerbare ontwikkelingen. Daarom wordt dit aspect beoordeeld als **matig ongunstig**.

Aspect Toekomstperspectief

De korte termijntrend duidt op een matige afname van gemiddeld 2% per jaar. De belangrijkste knelpunten concentreren zich op kuikenoverleving, waar de populatieontwikkeling het meest gevoelig voor is (Kleyheeg *et al. in prep*). Factoren die hierbij waarschijnlijk een rol spelen zijn voedselaanbod (insectenaanbod in relatie tot waterkwaliteit), schuilmogelijkheden (maaieren slootkanten) en predatie. Er is geen concrete reden om aan te nemen dat deze situatie op de korte termijn – indicatief de komende 12 jaar - gaat veranderen.

Figuur 5.4. Links de aanwezigheid van de Wilde Eend per atlasblok (5x5 km) in de winters van 1979 t/m 1983 (Sovon 1987) en rechts in de winters van 2013 t/m 2015 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018).

5.2. Wilde Eend als niet-broedvogel

Totaalbeoordeling

De staat van instandhouding van de Wilde Eend als niet-broedvogel is zeer ongunstig vanwege een sterk afnemende populatietrend en een **zeer ongunstig** toekomstperspectief. De beoordeling wordt hierna nader toegelicht voor de vier relevante aspecten.

Verspreiding	populatie	Leefgebied	Toekomstperspectief	Totaal
gunstig	zeer ongunstig	gunstig	zeer ongunstig	zeer ongunstig

Verspreidingsgebied

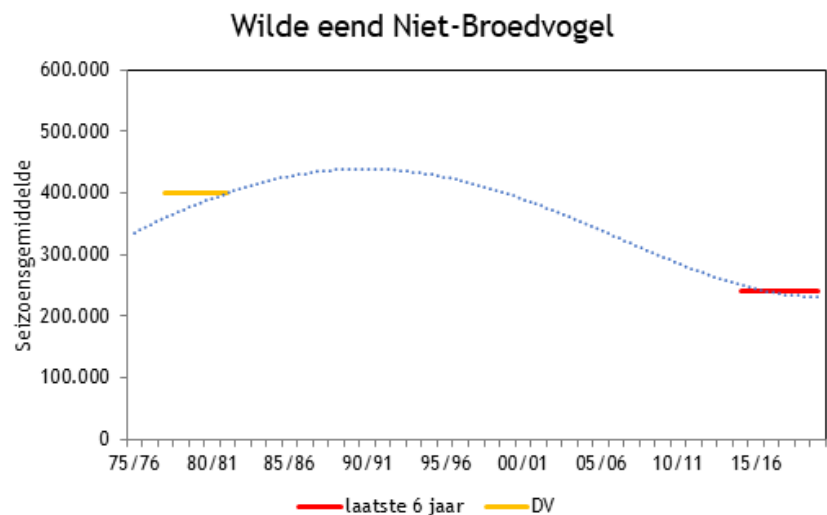
Het gaat hierbij om de buitengrens van het Nederlandse deel van het verspreidingsgebied. Het verspreidingsgebied is rond 1980 voor het eerst in kaart gebracht en is sedertdien niet kleiner geworden. Omdat de ‘envelop’ rond de daadwerkelijke verspreiding rond 1980 heel Nederland omvatte, kan het verspreidingsgebied in de decennia daarvoor ook niet groter zijn geweest. Omdat het verspreidingsgebied niet kleiner is geworden wordt dit aspect als **gunstig** beoordeeld.

Populatie

De aantallen van watervogels die in Nederland doortrekken en/of overwinteren worden uitgedrukt in seizoensgemiddelden⁷. Na een aanvankelijke toename in de jaren zeventig en tachtig heeft de populatie zich in de jaren negentig van de vorige eeuw gestabiliseerd om begin van de 21^e eeuw te gaan afnemen.

⁷ De som van maandelijkse schattingen (tellingen en modelvoorspellingen voor juli-juni), gedeeld door 12. Seizoensgemiddelde is een maat voor de aanwezigheid van een soort in het gehele niet-broedseizoen waar afzonderlijke maandaantallen sterk van elkaar kunnen wisselen. Ze geven een betrouwbaarder beeld dan seizoensmaxima, waar toeval een grotere rol speelt.

Figuur 5.5. Aantalsontwikkeling van de niet-broedpopulatie van de Wilde Eend vanaf het seizoen 1975/1976 uitgedrukt in het seizoensgemiddelde. Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Watervogels (seizoen juli t/m juni). De gele lijn weerspiegelt de periode rond de inwerking-treding van de Vogelrichtlijn (in Nederland in 1981)⁹, de rode lijn weerspiegelt het gemiddelde aantal (seizoensgemiddelde) over de laatste zes seizoenen. Het gemiddelde seizoensgemiddelde wordt alleen gebruikt bij watervogels (dus niet bij Fazant en Houtduif). Bron: NEM (Sovon, RWS, CBS, provincies).

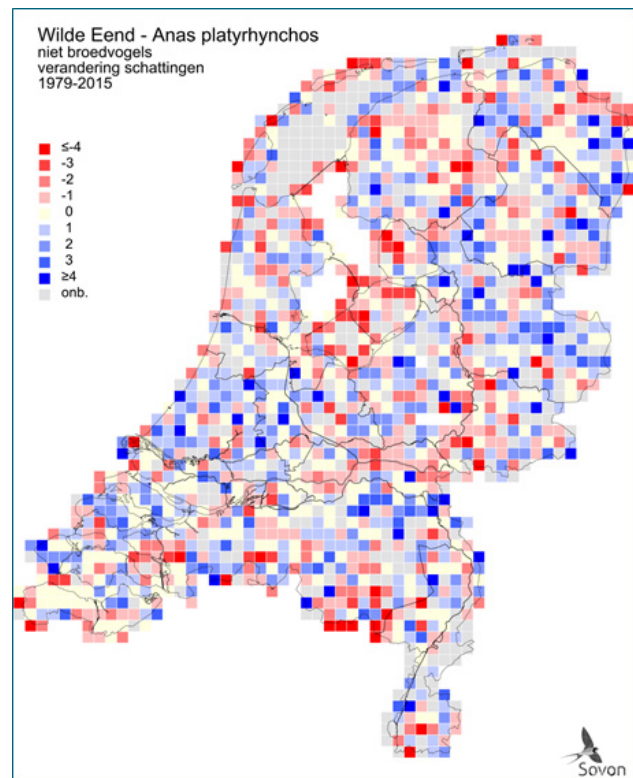

In die stabiele periode rond 1980 werd het seizoensgemiddelde geraamd op 400.000 vogels. De populatietrend in de periode 1980-heden is significant afnemend met een jaarlijkse verandering van gemiddeld 1,4% per jaar, zie figuur 5.5⁸. Het huidige seizoensgemiddelde wordt geraamd op 240.000 vogels (overeenkomend met een wintermaximum van 600.000 – 800.000 vogels, een afname van 40% ten opzichte van de stabiele gunstige periode rond 1980). Op grond van de afname op lange termijn en de sterk afgenomen populatieomvang ten opzichte van de periode rond 1980 in de doortrek- en winterperiode wordt dit aspect als **zeer ongunstig** beoordeeld. Een sterke afname van de populatie na inwerking-treding van de Vogelrichtlijn strookt niet met de bedoeling van de richtlijn. Ook in dat verband is het startjaar van de lange termijntrend een belangrijk ijkpunt.

Leefgebied

Het potentiële leefgebied van de Wilde Eend komt overeen met bezet leefgebied. De Wilde Eend komt immers wijdverbreid voor in Nederland. Het is niet aannemelijk dat er op enige schaal geschikt leefgebied aanwezig is waar geen Wilde Eenden voorkomen. Een kaart met verschillen in aantalsklassen per atlasblok (5x5km) tussen de atlasperioden van 1978-83 en 2013-2015 laat weliswaar zien dat er gebieden zijn met een afname, met name in Laag-Nederland (figuur 5.6), maar dat er ook gebieden zijn met een veel hogere dichtheid, met name in Hoog-Nederland, (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Per saldo zijn er geen grote verschillen in omvang en kwaliteit leefgebied. Een afname in omvang van leefgebied is daarmee niet aan de orde en een afname in kwaliteit

van het leefgebied gemiddeld over Nederland is onwaarschijnlijk. Het aspect leefgebied wordt hiermee als **gunstig** beoordeeld.

Figuur 5.6. Verschil in aantal overwinterende Wilde Eenden per atlasblok in klassen (5x5km) tussen de winters van 1979 (Sovon 2017) en 2013-15 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Weergegeven is de verandering in aantalsklassen per atlasblok.

⁸ De grafiek wijkt af van die op de Sovon-website (<https://stats.sovon.nl/stats/soort/1860>) die de ontwikkeling in monitoringgebieden weergeeft. Figuur 5.6 gaat uit van heel Nederland.

⁹ Voor alle soorten van de Vogelrichtlijn een belangrijk eindmoment omdat een afname na inwerking-treding niet strookt met de bedoeling van de Vogelrichtlijn.

Toekomstperspectief

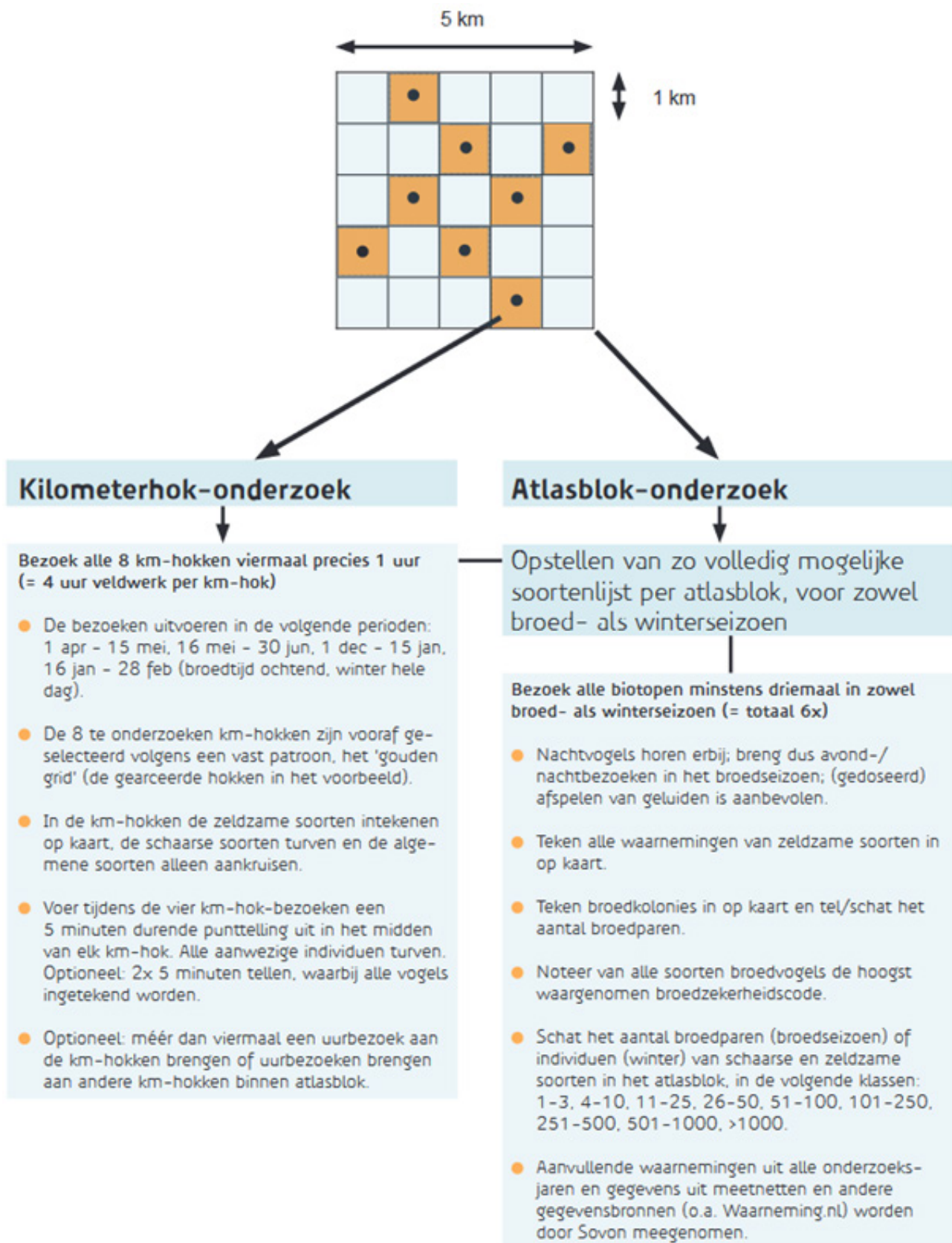
De trend op de korte termijn duidt op een 'matige afname' met 2% per jaar. Ten dele reflecteert dit de situatie in de Nederlandse broedpopulatie, voor zover deze binnen de landsgrenzen overwintert. Ook de Noordwest-Europese populatie waar de Nederlandse doortrekkers en overwinteraars deel van uitmaken laat een neergaande trend zien. Ten dele overwinteren noord(oost)elijk broedende Wilde Eenden tegen-

woordig dichter bij de broedgebieden dan voorheen omdat de winters steeds milder worden (van den Bremer *et al.* 2015). Daardoor overwinteren er niet alleen minder Wilde Eenden in Nederland maar ook in de omliggende landen (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018). Er zijn geen grote veranderingen te verwachten in de belangrijkste onderliggende factoren waardoor het toekomstperspectief als **zeer ongunstig** dient te worden beoordeeld.

6. Literatuur

- BIJLSMA R.G., HUSTINGS F. & CAMPHUYSEN C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- BOELE A., VAN BRUGGEN J., HUSTINGS F., KOFFLIJBERG K., VERGEER J.W. & VAN DER MELJ T. 2019. Broedvogels in Nederland in 2017. Sovon-rapport 2019/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN DEN BREMER L., SCHEKKERMAN H., VAN DER JEUGD H., VAN ROOMEN M., VAN WINDEN E. & VAN TURNHOUT C. 2015. Populatieontwikkeling Wilde Eend, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend in Nederland: wat weten we over de achtergronden? Sovon-rapport 2015/65, CAPS-rapport 2015/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- CBS. 2021. Meetprogramma's voor flora en fauna. Kwaliteitsrapportage NEM over 2020. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.
- TEN DEN P.G.A. 1989. Achtergronden en oorzaken van de recente aantalsontwikkeling van de Fazant in Nederland. RIN-rapport 899/19. RIN, Arnhem.
- EUROPESE COMMISSIE. 2005. Assessment, monitoring and reporting of conservation status – Preparing the 2001-2007 report under Article 17 of the Habitats. DG Environment, Brussel.
- EUROPESE COMMISSIE. 2007. Richtsnoeren inzake strikte soortenbescherming: Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the 'Habitats' Directive 92/43/EEC, Finale versie (2007).
- EUROPESE COMMISSIE. 2017. Reporting under Article 17 of the Habitats Directive: Explanatory notes and guidelines for the period 2013-2018. DG Environment, Brussel.
- HÜBBEN G.J.H.W. 2000. Naleving uitzetverbod voor fazanten ten behoeve van de jacht. Algemene Inspectiedienst.
- KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M.V., BAUER H.-G. & FOPPEN R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- VAN KLEUNEN A., FOPPEN R. & VAN TURNHOUT C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., VAN WINDEN E., BOELE A., KAMPICHLER C. ZOETEBIER D., SIERDSEMA H. & VAN TURNHOUT C. 2020. Vogelrichtlijnrapportage 2013-2018 van Nederland – status en trends van soorten. Wettelijke Onderzoektaken Natuur & milieu. Wot-technical report 172.
- KLEYHEEG E., VAN DEN BREMER L., VAN TURNHOUT C., MARIS T., JONGEJANS E., VAN RABENSWAAIJ N. *in prep.* Overleving en fenologie van kuikens van Wilde Eend, Soepeend en Krakeend in Nederland. Limosa in prep.
- LIEBING J. 2017. Fasan. Pp. 46-49 *in*: Niedersächsisches Ministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz Wild und Jagd. Landesjagdbericht 2015/16. Hannover.
- MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelen-document. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- SCHEKKERMAN H., VAN TURNHOUT C., VAN KLEUNEN A., VAN DIEK H. & ALTENBURG A. 2012. Naar een nieuwe vogelatlas: achtergronden van de veldwerkpzet. Limosa 85 (2012): 133-14.1
- SOVON. 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. Arnhem.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse fauna 5. NNM Naturalis, KNNV-Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Tweede Druk, Kosmos Uitgevers. Utrecht/Antwerpen.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2020. Vogelbalans 2020 – Exoten. Sovon, Nijmegen.
- STEVENS J., VAN SEGGELEN C., BEYEN D., CREVECOEUR L., GABRIËLS J. & GABRIËLS P. 2022. Vogels in Limburg: historiek, verspreiding, trends en verplaatsingen. Hasselt, provincie Limburg/LIKONA.
- TEIXEIRA R.M. (Red.). 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- VERGEER J.-W. & VAN ZUYLEN G. 1994. Broedvogel van Zeeland. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- VERGEER J.W., VAN DIJK A.J., BOELE A., VAN BRUGGEN J. & HUSTINGS F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlage 1. Aanpak veldonderzoek laatste Atlasproject

In opdracht van:

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

